

Taubea koji je u svom opisu Slavonije na njemačkom jeziku dao vrlo tmurnu sliku života u slavonskoj Krajini (1777).

Još je za života na izdavanju ove knjige radio akademik M. Malez, ali ga je prerana smrt u tome omela. Prevoditelju je u radu pomogao savjetom i izvjesnim poboljšanjima prof. Jakov Stipišić iz Zagreba, a na području prirodnih znanosti dr. Marija Ivezić, dr. Josef Mikuška, dr. Mira Knežević, svi profesori u Osijeku, a recenzenti su bili prof. dr. Zdravko Lorković i prof. dr. Milan Meštrov koji su dali vrlo povoljnu ocjenu ovom rijetkom izdanju.

Treba dodati da je dosad bio samo djelimice preveden rad koji su nam ostavili Piller i Mitterpacher, da su ga u svojim radovima koristili spomenuti Kempf, zatim dr. Tomo Matić koji je preveo dio o običajima i životu još 1951. u Zborniku za narodni život i običaje, br. 35. Jedan manji prijevod, ali samo onog dijela koji govori o Požegi i Velikoj objavljen je u Vjesniku historijskog arhiva u Požegi, br. 1-1963. I naš poznati etnolog prof. Milovan Gavazzi preveo je jedan odlomak koji govori o kućnim zadrugama u knjizi Vrela i sudbine narodnih tradicija, Zagreb 1978.

U mojoj knjizi Hrvatske kućne zadruge 1 služio sam se spomenutim prijevodima i ocijenio studijske putopise spomenutih budimskih profesora kao izuzetna dostignuća, ravna Fortisovu Putu po Dalmaciji (Viaggio in Dalmazia) i odgovoru Ivana Lovrića na taj rad (Osservazioni...) i zbog toga me veseli pojava ove knjige - ponajboljeg opisa Slavonije, uz Reljkovića, u 18. stoljeću.

Dragutin Pavličević

Josip Neustädter, Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.

svezak 1., Školska knjiga, Zagreb 1994.

Politička i društvena gibanja 1848/1849, koja su u banskoj Hrvatskoj uslijedila kao posljedica revolucije u Habsburškoj Monarhiji, označila su početak nove etape društvenog razvoja u povijesti hrvatskog naroda.

Izvori za to razdoblje hrvatske povijesti nisu malobrojni. Osim dokumenata iz Jelačićeve, Gajeve i ostavština drugih sudionika tih događaja, građe hrvatskih oblasti te suvremenog tiska i publikacija, te brojnih drugih (objavljenih i neobjavljenih) među njih valja ubrojiti zapise baruna Josipa Neustädtera. To su u stvari njegovi memoari, u izvorniku pisani francuskim jezikom.

Neustädter se rodio u njemačkoj plemićkoj obitelji 1796. u Bratislavi, školovao se na Theresianumu i na inženjerskoj akademiji u Beču. Nakon napoleonskih ratova, 1830. godine premješten je u Vojnu krajinu. Tamo je upoznao i Josipa Jelačića od Bužima. Početak revolucije 1848. Neustädter je dočeka u Vinkovcima u činu pukovnika. Odmah po Jelačićevu imenovanju za bana, Neustädter se stavio pod njegovu komandu i postao osobom najužeg Jelačićeva kruga. Sudjelovao je i u banovu pohodu na Ugarsku 1848., a godinu dana kasnije postaje zapovjednik Osijeka. Nakon revolucije postupno je napredovao u službi do čina podmaršala. Po umirovljenju 1853. Neustädter seli u Zagreb gdje počinje pisati memoare pod naslovom: "Le ban Jelačić et les événements en Croatie depuis l'an 1848.", i kao njihov nastavak - sjećanja na banovanje baruna Josipa Šokčevića. Sjećanja o Jelačiću napisana su između 1853. i 1857., ali ih je Neustädter nadopunjavao gotovo do pred svoju smrt 1866. u Zagrebu.

Neustädterovi zapisi, po Šišićevoj ocjeni, važan su i vrijedan historijski izvor. Šidak pak smatra da je riječ o temeljnom izvoru, osobito za postanak Narodnih zahtijevanja, iako upozorava da se svi Neustädterovi navodi ne mogu uzeti bez kritičkog opreza.

Ukoliko uzmemo u obzir ove dvije ocjene Neustädterovih zapisa, te činjenicu da ih gotovo svaki povjesničar koji se ozbiljno bavi Hrvatskom 1848./49. mora bar prelistati, u najmanju je ruku čudno da je rukopis nakon autorove smrti ležao neobjavljen u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu sve do 1940. Tada je Francuski institut izdao 1. svezak Neustädterovih zapisa na francuskom jeziku. Nešto kasnije, 1943. godine, izašao je i 2. svezak, također u izdanju Francuskog instituta. U međuvremenu, 1942. pojavio se je i hrvatski prijevod 1. sveska u izdanju Hrvatskog izdavačačko-bibliografskog zavoda pod naslovom: "Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848.". Ovo izdanje nažalost bilo je skraćena verzija izvornog teksta. Izostavljena su bila neka po-

glavlja: uvod (prikaz stanja u Europi, poglavito u Austriji i Ugarskoj od kraja 18. st. do 1848.), prva i druga knjiga (prikaz događaja u Italiji, Češkoj i Ugarskoj te životopis Lajosa Kossutha, kao i razvoj srpskog pokreta u Austriji 1848./49.); također nedostaju 1., 2. i 9. poglavlje treće knjige (prikaz povijesti Hrvata od doseljenja do 1948. te prikaz političkih prilika u Srbiji), kao i 2. i 15. poglavlje četvrte knjige (naredba o ustroju Napoleоновih ilirskih provincija te saborski članci prije Jelačićeva puta u Innsbruck). U spomenutom izdanju nedostaju i transkripcije dokumenata koje je Neustädter priložio svome rukopisu. Zbog toga je svaki istraživač, koji se htio ozbiljno pozabaviti problematikom 1848. u Hrvatskoj, morao posegnuti za francuskim izdanjem, pogotovo što 1. svezak kronološki seže samo do lipnja 1848.

Najnovije izdanje Neustädterovih memoara priredio je Ivan Gostl. Riječ je ponovo samo o 1. svesku, ali ovoga puta pred nama je kompletan prijevod opremljen potrebnim znanstvenim aparatom koji olakšava kontrolu i praćenje teksta. Treba napomenuti da je u sklopu tog projekta u planu izdavanje i 2. sveska, koji pruža uvid u pojedina zbivanja u Hrvatskoj odnosno u Ugarskoj sve do kraja pedesetih godina.

Gostl je ovo izdanje Neustädterovih sjećanja dopunio svojim uvodom u kojem je izložio kratku biografiju baruna Josipa Neustädtera (7-13) kako bi manje upućenim čitaocima ukazao na porijeklo autora i izvornu vrijednost njegova djela. Tekstu je priložen i dodatak koji sadrži prijepise 12 najvažnijih dokumenata tog razdoblja hrvatske povijesti (479-509), kao i slikovni materijal (521-615) u kojem su između ostaloga uvršteni i faksimili onovremenih novina.

Sam Neustädterov tekst, osim od uvodnog dijela, sastoji se od 4 knjige pri čemu je svaka podijeljena na određen broj poglavlja. U pojedinim poglavljima obrađuju se zasebne teme koje se najčešće međusobno ne nadovezuju. Kad bismo to slikovito htjeli prikazati, moglo bi se reći da struktura podsjeća na album ili izložbu slika posvećenu jednom vremenskom razdoblju. Moram pripomenuti da iako sadržajno 1. svezak dopire samo do lipnja 1848., autor ipak u pojedinim poglavljima daje sekvence i kasnijih događanja. Kao što se može vidjeti iz navoda nedostajućih poglavlja u izdanju iz 1942., Neustädter nije obrađivao samo Jelačića niti samo Hrvatsku 1848., nego kao da je želio dati sveobuhvatnu sliku Monarhije tih burnih godina. Naravno, težište je na Hrvatskoj pri čemu je pokušao ući i u genezu problema koji su doveli do revolucije. Zbog toga 1. svezak obuhvaća široko vremensko razdoblje od kraja 18. stoljeća pa sve do lipnja 1848.

Iako je u naslovu Neustädterova djela sadržano ime bana Jelačića kao ličnosti koja je obilježila hrvatsku Četrdesetosmu, iščitavajući tekst ne može se ne uočiti da se autor počinje sustavno baviti Jelačićem tek od 3. poglavlja četvrte knjige. Dakako, Neustädter spominje Jelačića i prije, ali tek usputno, izuzevši predgovor (str. 15), gdje glorificira njegovu ulogu u zbivanjima 1848./49. Općenito govoreći, kroz čitavo djelo može se između redaka čitati Neustädterov politički stav - stav oficira lojalnog dinastiji i Monarhiji. Stoga nas ne treba začuditi njegova netrpeljivost prema svakom separatizmu ili nacionalizmu koji bi mogao narušiti strukturu Habsburške Monarhije. Tako, primjerice, govori o "nastranom" panslavizmu, a očito je bio i protivnik mađarskih revolucionarnih gibanja jer o Kossuthu govori kao o "maloumnom ministru novijeg datuma" (str. 93). S druge strane, Neustädter je silno oduševljen Jelačićem, ali i Hrvatima. Razlog tomu je vjerojatno to što je najveći dio svog službovanja proveo u Hrvatskoj. Osim toga tijekom političkih i vojnih događaja 1848. u Hrvatskoj bio je usmjeren očuvanju Monarhije, čemu je Neustädter kao vojno lice težio.

Govoreći o Jelačiću, Neustädter hvali i ističe njegove kvalitete: istinoljubivost, čovjekoljublje, marljivost i pobožnost. Njemu je Jelačić oličenje svih vrlina, ključna ličnost 1848., ne samo u Hrvatskoj nego u čitavoj Monarhiji - spasilac poretka i reda, onaj koji je prvi stao u obranu sustava protiv mađarske revolucije te onaj koji je neke "usijane" hrvatske glave doveo na "pravi put" lojalnosti caru i Monarhiji. Svoju pripovijest Neustädter često upotpunjuje detaljima čija je svrha vjerojatno samo ta da potkrijepe tvrdnje o banovim kvalitetama. Nekima od takovih trenutaka i sam je pribivao. Ukoliko sam nije bio svjedokom Neustädter navodi svoj izvor podataka, a ako ih je više i ako su im međusobno podaci različiti, tada donosi izjave oba izvora te pušta čitaocu da sam prosudi. Ipak, iako se trudi da bude objektivan, znade mu se potkrasti da neke danas bitne podatke jednostavno "preskoči". Tako, primjerice, ne posvećuje posebnu pažnju banovu proglasu o ukidanju zemljišnih podavanja, tlake i crkvene desetine, nego samo donosi prijepis tog proglasa u sklopu s drugima. Jednako tako, Neustädter ponekad sam sebi znade proturječiti - dokazujući jedanput Jelačićevu

nevješnost u “vještini pretvaranja”, da bi na drugom mjestu veličao njegovu političku sposobnost sakrivanja vlastitih misli.

Usprkos svim “slabostima” memoara kao povijesnog izvora Neustädterovi zapisi donose obilje podataka o događajima u Hrvatskoj i oko nje u predožujskom razdoblju i razdoblju 1848./49, prikazujući kroz primjere iz života bana Jelačića svu složenost čovjekova postojanja i njegove povijesne uloge. “On je bio konačno u isti mah pučanin i državnik, junak i pjesnik, uljudan čovjek i diplomat, stvoren da izvede svoju ulogu u toj komediji, koja se naziva svijet, isto tako dobro kao i svaka druga povijesna ličnost.” (str. 313)

Na kraju želio bih još jedanput naglasiti gotovo nevjerojatnu povijest izdavanja ovog, za hrvatsku povijest 19. stoljeća, vrlo važnog izvora: prvo izdanje izašlo je prije gotovo 80 godina, a potpun hrvatski prijevod tek danas, 130 godina nakon autorove smrti. Već samo ovi podaci mogu nam pokazati koliko povijest dugo živi u svima nama i koliko je historiografija u biti ovisna od vremena u kojem nastaje.

Gordan Ravančić

Štefanija Popović, Seljaštvo na vlastelinstvima u Hrvatskoj 1848.

Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb, 1993., 274 str.

“Seljaštvo na vlastelinstvima u Hrvatskoj 1848.” Štefanije Popović 15. je po redu monografsko djelo kojemu je izdavač Zavod za hrvatsku povijest. Prigoda je istaknuti da je nakon velike stanke ovim sveskom Zavod makar simbolično obnovio bogatu i plodnosnu djelatnost izdavača koji je u gotovo 25 godina svoga postojanja objavio desetine naslova u različitim izdavačkim serijama.

Ova monografija razmatra razdoblje kasnofeudalnih odnosa u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelomnom razdoblju ukidanja kmetstva i promjena koje će se tim procesom otvoriti tijekom druge polovine XIX. stoljeća. Djelo na neki način zaokružuje autoričin znanstveni rad na problematici agrarnih odnosa: njezin magistarski rad “Problemi i metode istraživanja strukture seljačkog i vlastelinskog posjeda u vrijeme likvidacije feudalnih odnosa” (Na primjeru grupe vlastelinstava u Hrvatskom zagorju), objavljen u *Radovima Instituta za hrvatsku povijest* br. 12, 1979., 25.-126., dobio je zapaženo mjesto u našoj historiografiji.

Djelo je autoričina reducirana disertacija, izrađeno je na građi arhivskog fonda “Zemljorasteretno ravnateljstvo” u kojemu se u sklopu serije “Operati” nalazi bogata dokumentacija za traženje urbarijalne odštete bivših feudalnih vlasnika imanja. Sama građa svjedoči o velikim političkim i društvenim promjenama koje su nastale ukidanjem kmetstva. Naime, sam čin likvidacije feudalnih zemljoposjedovnih odnosa imao je za posljedicu prilično bolan proces koji je trajao desetljećima, napose u onim područjima gdje feudalni oblici nisu bili uklonjeni prije 1848.

Do formalnog ukinuća kmetstva 1848. feudalne obveze podložnog seljaštva u Banskoj Hrvatskoj i Slavoniji ovisile su podjednako o općim društveno-gospodarskim prilikama i važećim urbarijalnim propisima. Slavonski (iz 1756.) i hrvatski urbar (iz 1780.) koje je propisala Marija Terezija određivao je okvirne propise, ali su običaji iz starijeg doba vrijedili i nadalje ukoliko u njima obveze seljaka nisu bile veće od onih propisanih urbarom. Takve su prilike u zemljišnim odnosima vladale do konačnog ukinuća kmetstva 1848.

U ovom djelu autorica cjelovito i jednoobrazno utvrđuje ukupno stanje seljačkog zemljišnog posjeda i želirskih domaćinstava na gospoštijama (plemićkim, crkvenim, komorskim) u Banskoj Hrvatskoj i Slavoniji sredinom XIX. stoljeća što do sada u našim historiografskim radovima iz problematike agrarnih odnosa nismo imali jer su ti radovi uglavnom tretirali pojedina vlastelinstva. Analizom je obuhvaćeno blizu 60000 selišnih i želirskih posjeda. Zanimljivo je da je želirskih posjeda bilo svega 11,4%, ali su znatno prisutniji u slavonskim županijama nego u središnjoj Hrvatskoj. Selišni pak posjed bio je brojniji u Banskoj Hrvatskoj (53,4%) nego u Slavoniji (46,46%), u raspodjeli urbarijalnih jedinica dosežao je u Banskoj Hrvatskoj gotovo 70 %. Takvom odnosu bili su uzrok različiti selišni normativi.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine